

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

УДК 378.1

Р.С. Гуревич
м. Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ПТНЗ

Сучасний стан професійно-технічної освіти в нашій країні вимагає нових підходів до підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання, керівників і методистів профтехосвіти. В цьому плані Загальні збори НАПН України на своєму засіданні 4 квітня 2015 року ухвалили, що треба розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо здійснення фундаментальних досліджень, спрямованих на розв'язання актуальних проблем професійної підготовки кваліфікованих робітників і молодих спеціалістів; педагогічної освіти й освіти різних категорій дорослого населення країни [1].

Очевидно, що професійно-технічна освіта України нині перебуває на порозі дуже серйозних випробувань, що значною мірою будуть ускладнені як обраними науковцями реформування, так і тим, у якому вигляді вони будуть реалізовуватися найближчим часом. Уважаємо, що ці напрями, насамперед, будуть пов'язані зі стратегією інновацій. Не викликає сумнівів той факт, що зміна освітніх цілей визначає зміну функціонування всієї педагогічної системи й її компонентів (у тому числі змістової частини), що визначається інноваційними підходами.

Як відомо, педагогічна інновація – це теоретично обґрунтоване нововведення, що здійснюється на трьох рівнях:

- макрорівні, де інновації визначають зміни в усій системі освіти та проводять до зміни її парадигми. Цей рівень з позиції структурно-рівневого акціонального аналізу в психології [2] розглядається на рівні цілей (фактично на рівні парадигм, скажімо предметно-орієнтована або особистісно орієнтована освіта);
- мезорівні, де інновації приводять до змін регіональних, конкретного навчального закладу (скажімо, професійний ліцей трансформується у вище професійне училище);
- мікрорівні, де інновації спрямовані на створення нового змісту як окремої навчальної дисципліни, так і блоку дисциплін, на відпрацювання нових способів структурування освітнього процесу, на розроблення нових технологій, нових освітніх форм і методів (тобто на рівні засобів).

У цьому зв'язку виникла необхідність формування в майбутніх фахівців не тільки певних знань та вмінь, а й особливих компетенцій, що сфокусовані на здатність застосування їх на практиці, в реальній справі, в процесі створення нової конкурентоздатної продукції. Нині актуалізувалося впровадження в освітню практику профтехосвіти компетентнісного підходу, що виступає однією з підстав оновлення змісту освіти. В світовій освітній практиці [3] поняття «компетентність» виступає як центральне, свого роду «вузлового» поняття, оскільки компетентність, по-перше, поєднує в собі інтелектуальну та навичкову складові освіти; по-друге, в поняття компетентності закладена ідеологія інтерпретації змісту освіти, що формується «від

результату» («стандарт на виході»); по-третє, компетентність має інтегративну природу, оскільки вбирає в себе низку однорідних умінь та знань, що відносяться до широких сфер культури і діяльності (професійної, інформаційної, правової і т.д.). Компетентнісний підхід надає відповіді на запити виробничої сфери (Г. Ковальова); проявляється як поновлення змісту освіти у відповідь на зміну соціально-економічної реальності (І. Фрумін); виступає як узагальнена вимога здатності людини ефективно діяти за межами навчальних сюжетів і навчальних ситуацій (В. Болотов). Компетентність уявляється радикальним засобом модернізації переносу здатності у мовах, відмінні від тих, у яких ця компетентність виникла (В. Башев); компетентність визначається як «готовність фахівця включитися в певну діяльність» (А. Аронов), нарешті як атрибут підготовки до майбутньої професійної діяльності (Г. Щедровицький) і т.д.

Між тим, є низка проблем у системі професійної освіти, котрі, формально не стосуються сутності та структури компетентнісного підходу, проте очевидно впливають на можливості його застосування. Серед них виокремлено такі проблеми:

1. Підручник (навчальний посібник), у тому числі можливості його адаптації в умовах сучасних гуманістичних ідей і тенденцій в освіті.

2. Державний стандарт, його концепція, модель і можливості несуперечливого визначення його функцій і змісту в умовах сучасної української освіти.

3. Кваліфікація викладачів і майстрів виробничого навчання та їхньої професійної адекватності не лише інноваційному компетентнісному підходу, а й більш традиційним уявленням про професійно-педагогічну діяльність.

4. Суперечність різноманітних ідей та уявлень, що існують в сучасній освіті з різних причин.

5. Внутрішня суперечність найбільш популярних напрямів модернізації та реформування.

Отже, метою цієї статті є аналіз проблеми кваліфікації персоналу й їхньої професійної адекватності процесу реалізації інноваційних практик.

Дослідженнями педагогів-науковців установлена різноманітність типів людей за їхнім ставленням до інновацій:

- новаторне – це люди, для яких характерний постійний пошук удосконалення діяльності; вони підштовхуються «пошуковою активністю», схильні до «надситуативної активності» (В. Петровський), до «флексибільної активності», тобто ті, які реагують уже на латентні ознаки ситуації, потребують наявності, інновацій, до творчої активності (Г. Залевський);

- ентузіасти – люди, які приймають нове, оскільки нове виступає для них самоцінністю як продукт творчої думки;

- раціоналізатори – це люди, які приймають новаторські пропозиції лише після ретельного аналізу їх корисності, ймовірних труднощів їх упровадження;

- нейтралі – це люди, ставлення яких до нового досить обережне, не виявляють ініціативи, діють у рамках заданих правил;

- скептики, консерватори – люди, які не схильні вірити на слово жодній корисній пропозиції, навіть очевидній для всіх. Як правило, для них характерне сприймання критики їхніх методів як образу, страх того, що набуті за багато років уміння та навички будуть незатребуваними в нових умовах, і їхня професійна компетентність буде підтверджена критиці, небажання витрачати сили на перенавчання, підвищення кваліфікації, боязнь перед невизначеністю та нерозуміння сутності і наслідків нововведень тощо;

- ретрогради – дуже подібні скептикам і консерваторам, проте вони більшою мірою звернені в минуле, але не заради вивчення досвіду, а для пошуку основ принципів, що склалися та підходів до своєї діяльності. Вони достатньо активні, як і «новатори», проте їхня активність спрямована на те, щоб не допустити нового.

Психологічно, як свідчать дослідження найбільш складним у переході від традиційного до інноваційного навчання є процес освоєння педагогічним персоналом нового типу управління – систематичного управління цілісною ситуацією, що передбачає, насамперед, зміну власної особистості позиції та ролі в навчальній ситуації, перебудови внутрішньої картини цієї ситуації.

Наші власні дослідження разом із пошуками аспірантів і докторантів також підтверджують складність реалізації інноваційних процесів в освіті, пов'язану з професійною компетентністю викладачів і майстрів ПТНЗ Вінниччини.

Опитування проводили серед педагогічного персоналу викладачів технічних спеціальностей і майстрів виробничого навчання семи училищ у 2014-2015 рр. Усього 148 респондентів, серед них 68 жінок і 80 – чоловіків; педагогічний стаж від одного року до 40 років. Предметом дослідження було виявлення *переваг* професійних компетенцій педагогічної діяльності, відповідаючи високому рівню професіоналізму в найвищій мірі. Понад 50 % респондентів продемонстрували виражену тенденцію переваги щодо стичного компонента професійної педагогічної діяльності.

Це пояснюється використанням традиційних підходів у освітніх практиках, де викладач – «володар знань», і збереженням на рівні структурних підрозділів університету корпоративної культури по типу «ієрархія», що протидіє творчому розвитку викладача. Такі професійно-значущі компетенції як конструктивно-проектні названі другими за значущістю в 38 % респондентів, а організаційні (6 % респондентів) і комунікативні (також 6 %) віднесені на останнє місце за значущістю в професійній педагогічній діяльності. Крім того, більшість (понад 75 %) викладачів спеціальних предметів і майстрів виробничого навчання відчують ускладнення у визначенні творчого компонента професійної педагогічної діяльності, визначаючи в більшому ступені формальні аспекти («це важливий компонент», «любов до свого предмету» і т.д.), аніж змістові («бажання розвиватися та розвивати учнів на основі використання сучасних інноваційних освітніх технологій», «внутрішня потреба постійно оновлювати зміст і методику занять», «гнучко реагувати на зміни в освіті» тощо).

Отже, аналіз досліджень переходу від традиційної до інноваційної освіти демонструє невідповідність вимог інноваційних процесів і усталених професійних педагогічних компетенцій педагогічного персоналу ПТНЗ.

Умовами розв'язання даної суперечності ми вважаємо такі:

1. Прийняття соціокультурного контексту, в який занурено навчальний заклад, що характеризується не тільки зміною змісту цілей, а й «ціле утворення різноманітних моделей і форм соорганізації викладачів» і/або майстрів виробничого навчання та студентів; перехід від авторитаризму до авторства; перехід від директивного управління до породження та соорганізації ініціатив у навчальному закладі.

2. Оволодіння активними освітніми технологіями, що дозволяють не тільки досягати інноваційних цілей, а й розвивати відповідні їм професійні педагогічні компетенції.

Ці умови покладено в основу програми перепідготовки та підвищення кваліфікації «Активні освітні технології в професійно-технічній школі» в рамках проведення занять викладачами кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті на курсах у навчально-методичному кабінеті профтехосвіти Вінницької області. Мета програми – розвиток професійних компетенцій педагогічного персоналу ПТНЗ. В основі реалізації програми підвищення кваліфікації – пропозиція про те, що інноваційні освітні технології (контекстне навчання, проблемно-орієнтований підхід, проектно-організований підхід і т.д.) є засобом розвитку професійних педагогічних компетенцій, що відповідають сучасним освітнім вимогам.

Однією з перспективних технологій нині є «контекстне навчання», що потребує вибудови зв'язків між конкретним значенням і його використанням. Викладач і/або майстер виробничого навчання в такій моделі чудовий організатор: має у відповідності до ситуації організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, розуміти кожного, сприяти виробу найоптимальнішої траєкторії професійного становлення кожного учня. Пропонуються засвоєння та задачі з урахуванням майбутньої спеціальності учнів, орієнтується у виборі конкретного матеріалу та

фори його подання, що розвиває його проектні, конструктивні й організаційні складники професійної педагогічної компетентності.

Не менш важливим є «навчання на основі досвіду». Це модель навчання та відповідна освітня технологія на основі досвіду широко використовується американськими педагогами в процесі навчання учнів, студентів і дорослих, проте недостатньо застосовується у вітчизняній теорії та практиці освіти. Викладач тут ініціює в учнів асоціації їхнього власного досвіду з предметом навчання. Цей метод спрямований, по-перше, на розвиток самостійної ініціативи учнів і, відповідно, рольовий репертуар викладача або майстра виробничого навчання вимагає ролі консультанта, помічника; по-друге, активне здійснювання таких інтерактивних освітніх прийомів як групова дискусія, дебати, обговорення проблем, що потребують критичного мислення, розвиває комунікативні можливості не лише учнів, а й викладачів, майстрів виробничого навчання.

Проблемно-орієнтований підхід до навчання дозволяє викладачу сфокусувати увагу учнів або студентів на аналізі та розв'язанні певної конкретної проблемної ситуації, що вимагає вільного володіння ролями – гіда, мотиватора, політика, консультанта.

Особливу значущість в інноваційній освіті мають проектно-організовані технології навчання робіт команді, що сприяють розвитку в усіх учасників освітнього процесу проектної, організаційної та комунікативної компетенцій.

Отже, інноваційні освітні технології, згідно з нашою гіпотезою, перетворюють викладача, майстра виробничого навчання в організатора, консультанта та помічника, який створює необхідні умови для активної пізнавальної активності учнів ПТНЗ.

УДК 378.147.091.31

М.М. Козяр
м. Львів, Україна

УПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний розвиток освіти характеризується інтенсивним пошуком нового в теорії та практиці. Цей процес зумовлений певними суперечностями, головними з яких є – невідповідність традиційних форм і методів навчання у ВНЗ з новими тенденціями розвитку системи освіти та умовами розвитку суспільства.

Нині змінився соціальний запит суспільства до освіти. Виникла необхідність формувати особистість, яка здатна до творчої, самостійної діяльності, досягнення поставленої мети. Особливої уваги потребує система професійної освіти відповідно до нових цілей та їх розв'язку в змінних умовах ринку праці.

Відповідно до цього, інноваційний характер освіти є одним із найважливіших інструментів перетворення освіти. Розвиток нових сучасних методів, форм здійснення освіти є необхідністю. Підвищення якості, доступності, ефективності освіти, інноваційності, неперервності, мобільності, активності має забезпечити високий рівень професійної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема впровадження інноваційних форм і методів навчання розглядалася в працях К. Баханова, О. Канарської, М. Кларіна, В. Ляудіса, Л. Подимової, В. Сластьоніна, Н. Юсуфбекової та ін. Нині в Україні активізація інноваційного руху сприяє становленню авторських шкіл інноваційного типу: М. Гузика, О. Захаренка, А. Сологуба, В. Сухомлинського, М. Чумарної та ін. Аналізу інноваційних технологій і методів навчання присвячені дослідження А. Алексюка, С. Гончаренка, Р. Гуревича, А. Павленко, О. Пехоти, О. Пометун, С. Стеценко, Л. Пироженко та ін.